

ACC. N:o M. 14904:1-8

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Otto Lundby, Kämpinge
Härad: Lyngby Berättare: " " "
Socken: likas socknen Berättarens yrke: smed
Uppteckningsår: 1960 Född år 1874 i Kärrummarhult

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gästsel dom. s. 1-8.

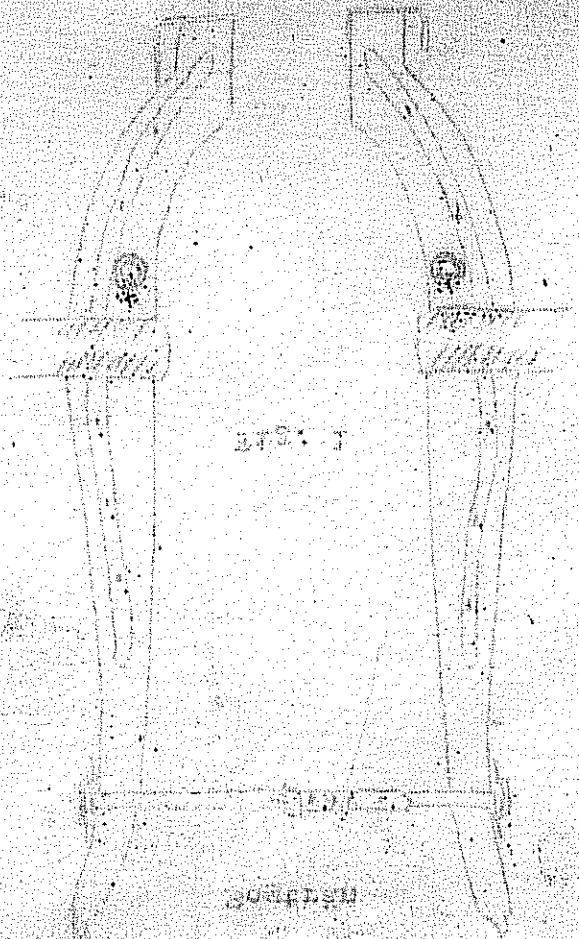
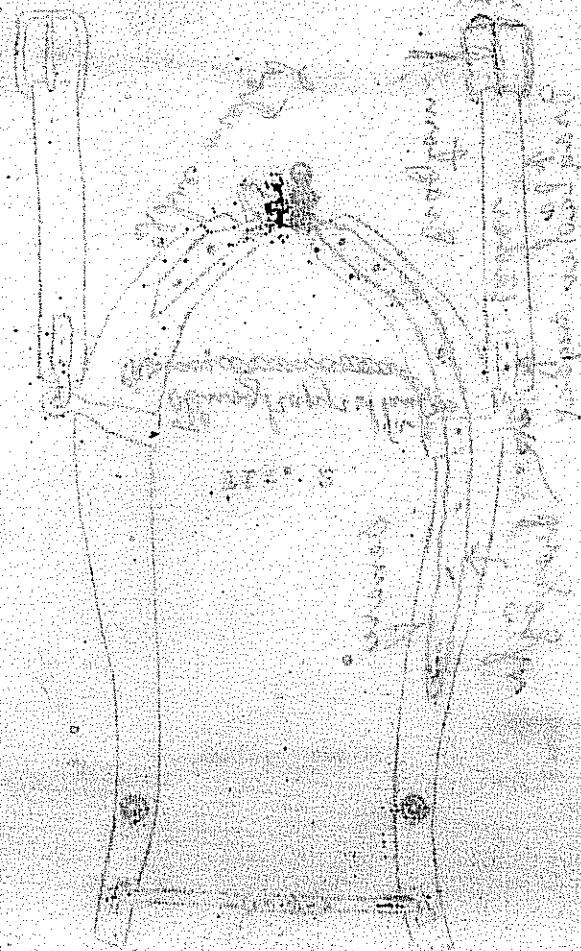
(teckn. a° vid. 1a; frågelistan
bif. där upptecknaren har gjort
anteckningar.)

N. N. 169.

16/9-60

Skriv endast på denna sida.

Obs! anteckningar på frågelexamen

NORDISKA MUSEET
Etnologiska undersökningen
Stockholm No

Frågelista 169

HÄSTSELDON

Frågelistan avser den nutida hästselen, delvis dock under jämförelse med äldre former.

Bogträn

1. Hur kallas bogträn på Eder ort: bogträn, lokor, lokträn, selaklavar, bogskidor, okträn osv.
2. Liknade de bogträn som senast var eller fortfarande är i bruk på Eder ort närmast fig. 1 eller fig. 2. - Är anordningen för bröstremmen nedtill som fig. 1, dvs järnbeslag, som på ena träet bildar en öglä och på det andra ett hak, över vilket den färdigspända remmen krängdes vid selningen? Eller utgöres bröstabindslet av en kedjelänk med krok som fig. 2. - Hur är dragremmarna fästade, är det hål genom bogträna från kant till kant genom vilka dragremmarna trädas med ena hälften genom hålet och andra hälften utanpå bogträet (fig. 1) eller förekommer små järnhyskor som fig 2.
3. Hur kallas dragremmen, dragläder, dragåder, drätta, drotta, rom osv.
4. Är bogträna flata på baksidan eller halvrunda och förtjockade på mitten? ja
5. Är dessa sentida bogträn utrustade med fasta stoppningar eller använder man lösa putor? Hur kallas fasta stoppningar? Loker. Hur kallas lösputor: bossa, lösbossa, ringputa, krans, bogträpäls, halsduk, selaputa, lösbon, buogkuppin, loka osv.
6. Anses den lösa putan vara senare än fasta stoppningen. Vet man när den lösa putan kom i bruk och från vilket håll. nej
7. Hur är lösputan konstruerad, göres den i ett stycke som är ihopböjt till en ring eller tillverkas den i två delar som är sammankopplade med varandra vid de öppna ändarna. Eller har lösputan formen av en sammanhängande ringformig dyna med tjock kant eller valk fram till. - Även uppgifter om materialet om det är av

NORDISKA MUSEET
Etnologiska undersökningen
Stockholm No

Frågelista 169

HÄSTSELDON

Frågelistan avser den nutida hästselen, delvis dock under jämförelse med äldre former.

Bogträn

1. Hur kallas bogträn på Eder ort: bogträn, lokor, lokträn, selaklavar, bogskidor, okträn osv.
2. Liknade de bogträn som senast var eller fortfarande är i bruk på Eder ort närmast fig. 1 eller fig. 2. - Är anordningen för bröstremmen nedtill som fig. 1, dvs järnbeslag, som på ena träet bildar en ögla och på det andra ett hak, över vilket den färdigspända remmen krängdes vid selningen? Eller utgöres bröstbindslet av en kedjelänk med krok som fig. 2. - Hur är dragremmarna fästade, är det hål genom bogträna från kant till kant genom vilka dragremmarna trädas med ena hälften genom hålet och andra hälften utanpå bogträet (fig. 1) eller förekommer små järnhyskor som fig 2.
3. Hur kallas dragremmen, dragläder, dragåder, drätta, drotta, rom osv.
4. Är bogträna ^{arbets}flata på baksidan eller ^{finare}halvrunda och förtjockade på mitten? ja
5. Är dessa sentida bogträn utrustade med fasta stoppningar eller använder man lösa putor? Hur kallas fasta stoppningar? Loker. Hur kallas lösputor: bossa, lösbossa, ringputa, krans, bogträpäls, halsduk, selaputa, lösfont, buogkuppin, loka osv.
6. Anses den lösa putan vara senare än fasta stoppningen. Vet man när den lösa putan kom i bruk och från vilket håll. nej
7. Hur är lösputan konstruerad, göres den i ett stycke som är ihopböjt till en ring eller tillverkas den i två delar som är sammankopplade med varandra vid de öppna ändarna. Eller har lösputan formen av en sammanhängande ringformig dyna med tjock kant eller valk fram till. - Även uppgifter om materialet om det är av

skinn, tyg; stoppning av halm, här osv, är av stort värde.

8. Har lösputa av filt förekommit? Är den gammal? Namn? *Ja*
9. Anbringas lösputan lös på hästen eller är den fastsatt vid bogträna? Med remmar och spännen kring träna? Eller genom korta remstumpar som spikas fast vid bogträna?
10. Har olika typer av bogträn uppkallats efter sin förmadade härkomst- eller invandringsort, t.ex. värmlandslokor, jämtlandssele, skånska-, halländska bogträn osv.? *Ja*
11. Vad är värmlandssele? Har den använts, när kom den i bruk och i vad skilde den sig från andra selar?

Däckel

12. Hur heter den detalj i hästselen som sitter på hästens manke och uppår skaklar, kärrarmar eller draglinor: däckel, däck, kåpa, selakappa, selkrok, selbåge, selhuvud, ranke, selaranka, orv, selorv, selbukt, ryggträ, sadel, silakacke, hövre osv.? Ifall flera namn förekomma ange vilka som äro äldre och vilka yngre. Eller avsåg man med olika namn olika konstruktioner?
13. Vilken är den däckel som nu är eller senast var i bruk på Eder ort, består den av två stoppade putor, sammanhållna av en kort järnbåge, varå putorna kan leda? Eller utgöres däckeln av en bred, skinnklädd järnskena eller läderrem med en dyna på vardera sidan mot hästryggen? Hur gamla är dessa däckelformer på Eder trakt? Användas de till både åk- och arbetsselar? Avser namnet däckel möjligen just dessa former? *Nej*
14. Beskriv de däcklar eller selkrokar som tidigare ha varit i bruk på Eder ort. Var de av järn? Med fasta eller ledande klackar (kläppar, klampar, selapungar)? Var klackarna stoppade eller har man använt lösa ryggputor? Kommer man ihåg däcklar av trä, nep ben eller horn? Hur var dessa konstruerade?
15. Hur kallas de remmar (tidigare ibland kedjelänkar) som löpa från vardera ändan av däckeln ned i selringarna och uppåra skaklar eller draglinor: upphållsremmar, upphänge, uppåra, uppbinne, uppstälära osv.? *✓*
16. Använder man förbindelseremmar mellan betslet och däckeln för att hålla hästens huvud lagom högt? Både i åk och arbetsselar? Är bruket gammalt? Hur kallas dessa remmar: stuptygel, oppstans- *Ja* *✓*

tygel, snöppeltöm?

17. Använder man förbindelsereummars mellan bogträna och däckeln? nej
Hur kallas dessa? Stretremmar? Hur gammalt är detta bruk?
18. Har springgjord förekommit (remmen under hästens buk från ena kanten av däckeln till den andra för att hindra däckeln glappa på hästryggen)? Hur kallas den: springgjord, ränngjord, tvångsgjord, bröstgjord, stänggjord, selgjord? Är springgjorden i bruk sedan gammalt? Använtes den även på arbetssele? ja
19. Har svansrem eller ryggstycke (rumpa, rumpeläder, lännastreck), remmen från däckeln längs hästens rygg, alltid förekommit? Hur kallas det parti som ligger under hästens ^{svans:} svanskappa, rumpetång, rumpficka? Var det hänt att det sistnämnda partiet av svansremmen utgjordes av en kort trädrev? nej
20. Förekommer baksele eller hindertyg (bakgjord, byxor, broker, lännastrek, strek, stryksele, ravsele, selje osv.)? Vid arbets- eller åksele eller både delarna? Är den gammal på Eder ort? Ange dess namn, beskriv den i korthet och ange hur och var den är fastsatt vid den övriga selet. vid dragtren

Selring med tillbehör

21. Hur heter den järnring vid vardera sidan om hästen vid vilken uppehållsremmar från däckeln och dragremmar från bogträna var fastgjorda: selring, ale, ålring, årdring, drottring osv. dragtren
22. Har under denna ring använts någon skyddande puts? Eller trätrissa? Namn? ja läder
23. Hur kallas den förbindelselänk varmed skakeln fästades vid selringen: årda, åle, ala, ahlmärla, selåra, selöra, seltunga, selstamp, selsinka, selhasp, selakorra, dragstamp, knappåder osv.? Var denna förbindelselänk, som således var avsedd för att trädas i hålet på skakeländan och fästas med selpinne på utsidan, alltid av järn? Eller var den i äldre tider av läder? Beskriv anordningen och gör enkla skisser. skakelämn
24. Hur heter den pinne som man fastlåste skakeln med: selpinne, selasticka, selknäppe, selknapp, selakack, snavesticka, knavricka osv.? Var den av trä? Sedan av järn? Var den i äldre tider av ben? ja

25. Var selringen i bruk så länge som draghästen överhuvud användes? ja
Är den fortfarande i bruk? Eller ersattes den enkla, runda ringen sedan med ett stort spänne? Hur kallas det? Användes sådana spännen måhända endast till åkhästar eller parhästar? Hur fastsätts skaklarna och draglinorna vid dessa spännen?
26. Kommer man ihåg att man i stället för selring eller spänne i äldre tider använt ett vinkelböjt stycke av trä eller ben (horn), s.k. selknä, bogskott osv.? nej
27. Har det förekommit att man varken använt selring, selknä eller spänne utan spänt fast dragremmar från bogträna direkt vid skakeländarna? Om så varit fallet beskriv noga tillvägagångssättet. nej

Huvudlag och tömmar

28. Hur kallas huvudlaget: huvudlag, huvudstol, betsel osv.?
29. Hur kallas den delen på huvudlaget, som lägges i hästens mun: betsel, träns, miljä munbit osv.? Har man kännedom om tränsar med två vinkelböjda sidstycken av ben, horn (även gethorn) eller trä, förenade genom en rak stång, munkavel, av trä eller ben?
30. Har man använt kapson, dvs. ett böjt järn över hästens nosben i stället för betsel?
31. Av vilka delar består en enkel tön och hur kallas den: tön, tåt fitsar, eisar?
32. När kom korstömmar för parhästar i bruk?
33. Vilka partömmar hade man innan korstömmarna kommo i bruk? Använde man vanlig enkeltön som fästades vid betslet på vardera yttersidan av spannet, medan hästarna sammanbundos med varandra vid innersidan av betslen med kort rem eller tåt? Hur kallades detta mellanbindsle: mellantön, meltön, milåstot osv.? - Har i stället för rem eller rep använts mellanlänk i form av träkavel med hål eller knäpphake vid vardera ändan? ja Beskriv anordningen.
34. Var det någon skillnad i användningen av korstömmar och senast beskrivna enkla partömmar? Korstömmar endast vid finare åkning, enkla partömmar vid lastkörning och körsning i jorden?
35. Har det hänt att man kört draghästen utan tön och att den i stället letts i grimskaftet?

36. Har det hänt att körkarlen ridit på draghästen och på så sätt lett den? Vid vilka tillfällen har sådant förekommit? *bif spann-hörning*

Olika seldonstyper

37. Har bröstsele eller bringsele förekommit, en anordning vilken är lagd omkring hästens bringa och vari han drar i stället för bogträn? *Ja*

38. Användes bröstselen *allmänt*, eller endast vid vissa tillfällen, t. ex. när hästen blivit selbruten eller endast vid särskilda körsor osv.? *ja*

39. Är bröstselen gammal? *ja* Kan man konstatera att dess användning ökats under den senare tiden eller tvärtom? *minstads bestyrkning*

40. Beskriv en typisk bröstsele och namngiv dess olika delar.

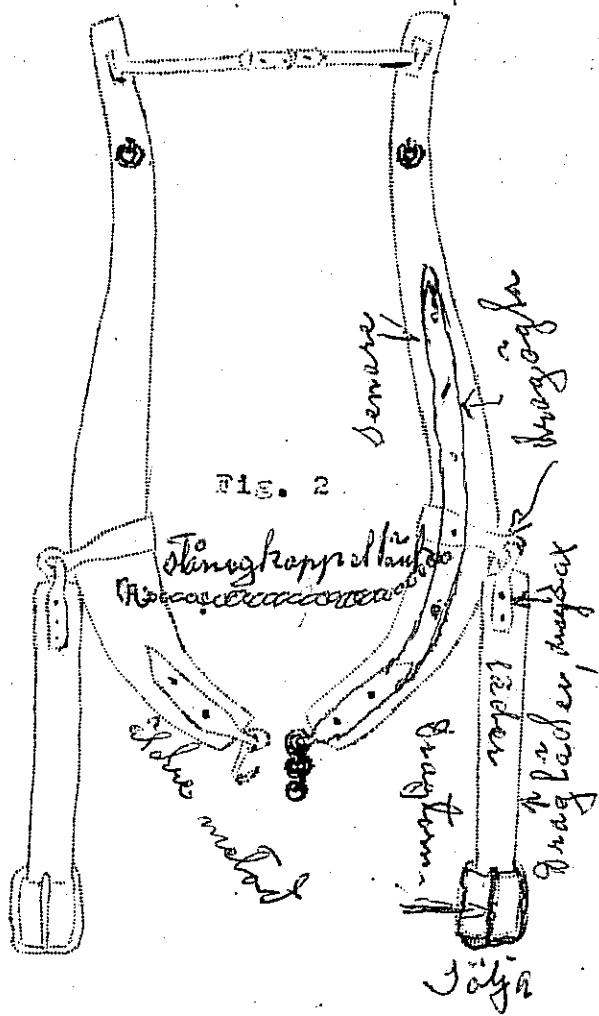
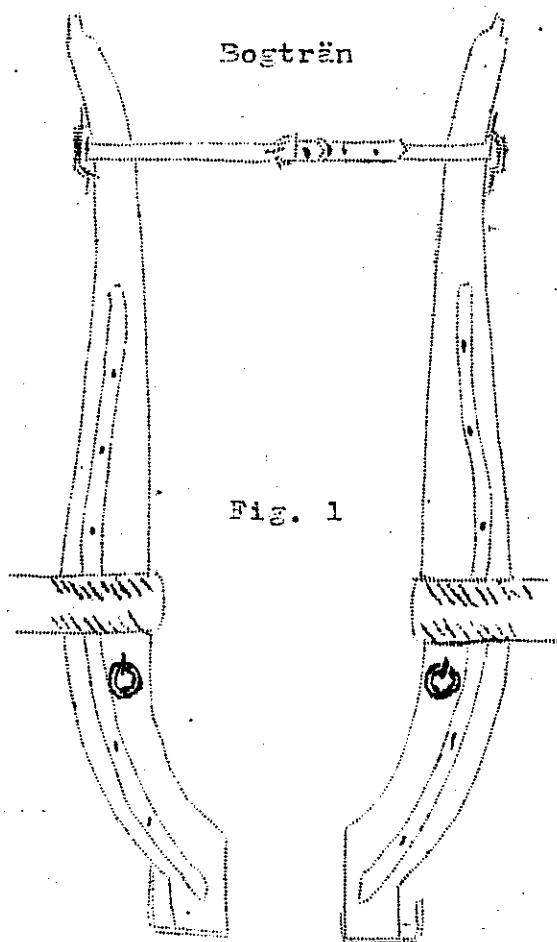
41. Åro parselar eller stångselar i bruk? När började de användas? Vilka förändringar av den gamla seldonstypen åstadkommo stångselarna? Fästen för stångkoppel vid bogtråna? *ja* Användes stångselar företrädesvis vid finåkning *eller även vid arbetskörsning* *littare*

42. Känner man till kollerselar? När kom dessa i bruk, i vad skiljer de sig från andra selar? Användes de endast vid finåkning? *ja*

43. Har man i hästselen använt bjällerkransar och klockor av olika slag? *ja* Endast i heldagsselar? Beskriv dem, ange namn och plats för dem. Brukades sådant endast på vintern? *även med gammalbyggnad*

43. Helselholter hette de hästar med dragtråden och användes till lättsam körsor —

Helselholter var en helsmidt ram som trädges över huvudet till samm Bringesselan, men fäste hon ej hos händerna.

10.12.1959.

HE

M.14901.

N:o 1. Kelbades bogtråen tillverkade närmest n:o 2.

- Beslaget för ren hoppning var lika med förfärdigat sköt med flat öglor på båda brosgörnen och gagnades bero till runda bogtråar vanliga arbetsselar med flata bogtråv var som fig 1. men det var även en lång förlängelseband för hoppning ut längs hopppllen fast satt med en öglor i insidan samt öglor och brosk i yttre
- n:o 3. Dragfläder — den sanna förläng bogtrådet och dockelren och hade dragsöjan fästsydd i bakhuvudet.
- n:o 4. Bogtråden till arbetsselar var nästan alltid flata på insidan men för lättnare körlor gagnades även runda som var stoppade på insidan med näthår eller svinto-Tor, Hö-
- n:o 5. Lösputor kallas främst och är kommen till senare än den stoprade.
- n:o 6. Lösputen görs i två delar men sammankopplas upp till, på muten finns valk fram till för att stöde och hålla fast bogtrådet. Materialiet i putan är vär med skinnkant, stoppning olika huden, hön eller näthår (men hön gagnas nog mest.)
- n:o 8. Filtputor gagnas när hästarne har anlag att bli sekrutna

Landskap: Skåne

M. 14901:1a.

Berättare: Nils Otto Lundh

Härad: Skurups

Berättarens yrke: Smed

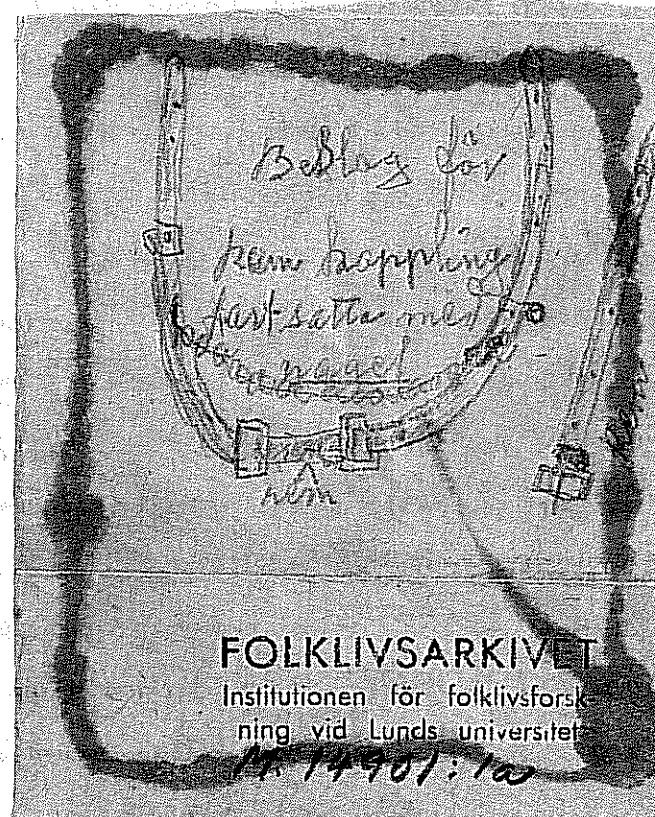
Socken: Flere

Berättarens adress: Kämpinge

Uppteckningsår: 1960

Född år 1874 i Hammarlän

Upptecknare: Smed Nils Otto Lundh, Kämpinge

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppdragningen endast på den linjerade sidan

: 8 Hur gammat den är vet jag ej. Men jag kan nämna att det var mycket roga med att placera dragen rätt på Bagträden ty kom dragen för långt ner mot Bogspetsen då blev hästen fört till selbrutet och då måste filtputten till, men det var dyrglyckigt att höra med en selbrutehäst.

: 9 Lägspeten är fastsitt vid bogtråna med rammos och spira.

: 10 Dina bogtrån kallas skönska.

: 11 Därmedlandske har jag ej hört talas om, men i min barndom gynnades mest en som kallas Bringsele i vardagsdag, man påstod att hästen drog bättre med dem än bogspet. För det märkte bestod materialiet hampor och de kallas Pamparolar, men det fanns även av läder, dessa sätter var svårare att lägga på hästen än bogspete därför att de märkte lädern över benudet och det var ej alltid hästen stod stilla.

: 12 Säckel kallas den del av selen som sitter över mankens och består av en läderremsa med en dyna på vardera sidan av mankens hor vilket funnits alltid så länge bygeln gynnats ty tygelsingen eller läderren är fastsatt i dessa vid de

ansändes till både åke- och arbetssekar, namnet uppkommit åke-
hant! Men på mäntens såväl som på bogarnen händes det
ibland att hästen blir "bruten" och då gagnas ett stäckel av järn
mästern hög läge som ej vidrör mäntens

: 13 Den med rom och stoppade dynor och ansändes för både åke-
och arbetssekar, men även jämdsekar med stoppade
bläckas med ledes.

: 15 Upphållseremmar.

: 16 Angående förbindelsersremmar mellan bältslet och stäckelar
kan jag sevra bödejas och sätta, ty det är ju blott i enstaka
fall men det förekommer i fall som t ex vid pöjning o. d.
om det finns grävt rai mänten men det förekom även vid
köning av finare spjutsar för, men är nu bortlagt de
benämndes uppståndstygler

: 17 Vej

: 18 Den gjord under boken ^{som} finnas stäckelremmar kallas
Selegjord och Boksgjord. Alpringsjord kallas en fästes i
mellan dels och bältsel som hindrar hästen att vrida nosen
för högt.

- :19 Darrarden från Säched till Svans förehem nästan alltid vid finare hörslor såsom Bröllop och Begravningar, partiet under Svansen hälles Krummelar och bestod av en rund läderrem och koräppan med Söja, Fräkenel nej alldrig.
- :20 Härstettag har förekommit men högst sällan, den stod i samband med Svansrennen och fästes i dragslinan och dragsägarna, gagnades mest till iställdiga hästar s.p. Plåtskulor, dem var att turarna uppe sätta ej kom mellan brakken och att förhindra aljabor.
- :21 Den engera heter dragsöja ett dragring och består förtur ringen av en torva (dragtorn) att fästas dragslinan i
- :22 - Ja är läder
- :23 Lådindeladänken varmed skakeln fästs vid skens hälles, skakelsrenn, men det finns även av hästing samt till mängdhärran och göddelvagns ett fäste av järn som läddes på dragsöjan och sättesom Skakeln och läsdes med en tråbit som trålades selebacke
- :24 Se o 23.

belysning

lös

Kacke

:25 Prinsen märkte vara angåendet gamanal men den gagnades till glänsydelarne och inte till selar av läder. Det som benämnes spänne märkte vara dragsäljan.

:26 Nej.

:27 Röde Hummelflag och humulfstol, mest det förra

:29 bletsel, nöla, bridung, men även Tångnöla den senare
en sak lit de förra med led i mittan, Tångnöla är väldigt
lätt fastas som gick brett på bletsed (midan) och trallades
styrkfullt, vid Karlavallen gagnades alltid både fläng
och bridung samtidigt och därför en kedja under hänen
som fästes i Tångnölan och halles hind kedja och
humulfstolen kallades Ramdartyg. Utan märkte det vara
tyga tyglar.

:30 Nej endast på hästar som ville gå i viddet, (på Trälen)

:31 Än Tåm kan bestå av rego eller läder, benämnes en hel
eller harslön, en harslön består av endast ett stycke
som fästes i ytteringen på nölen och så lång att den
ledigt rörer sig till busken, men då märkte det ären

Frogläder

bubjort

5

- 31 finnas en förbindelse mellan hästarne som kallas melltåm (mellantåm). Karståm blir lite mer inre veteblad, där görs förti fyra tyglar samman nära förti täckeln den är lite längre än den inre, inre tygeln har sätja i bakhändan som knäppas fast i yttertygeln bakom täckeln så knäppas resten längst tygeln i yttertygeln, nu trådes de förtoränmda genom tygdelringarna på täckeln och den kortaste knäppas där i andra hästens milt och justeras så hästens huvud är rakt fram när tyglarna är spända, det är klart att där finns knäppordning i alla fyra de främre ändarna på tyglarna. De har funnits så länge jag minns.
- 33 Se. 31. Knäpphette användes ofta i vardagståm istället för knäppa med sättja.
- 34 Ja partämmes med karstyglar användes sällan i vardagsläget förr i seklet, utan de äldsta Tåmmarna och de varo i vanliga fall av rejer, det var ej alla bonder som hade läderstyglar och längst in i senare tider har de långt handtygeln varit ren med lädershoring i änden

35. Har endast fört kommet vid inkörning av ung hästar
36. Jag har ej sett det, men härst att sådant förekommer
vid spansköring
37. Ja därönn har jag sagt i föregående
38. Den användes mycket allmänt förra seklet, men nu
hästar blev selbrutna så straffades sele tills saret blev
läkt det troddes att hästen arbetade färtare i den
den är sent hör legt nu man ser aldrig någon nu, utan
det shall vara häst försänd gigg där måste den vara
men också hästar elles giggar finns i vissa nöder nu.
- 39.
- 40.
41. Besvarat i det förra
42. När holländarna kom i bruka han ej besvaras men jag har sett
holländare som kom mit från Danmark flungliga stället
körta av en kambrukare i sammanklät rila jössian
antalad i Sonoma Bentz bok. Söder om landsvägen
vid aktion efter konung kördes av hästarne till stor förbättring
där jag tjänade en nöjdhet den var överlämnade sades det

Halkullen (Bogtåna) var en helsmids sk. brons av järn
och måste trådas över härtens huvud liksom bringeselarne
och ländren med runpräglag kommersjag ihåg det var
men det färjerna minns jag inte, men det var ett farligt
prötsare på bestyrken även huvudstolarne var berlägna
på sizzglädree med tungt brons och söltorna varo
eng av sizzglipper. De användes vid Bröllop o kyrkogravning.

43 Ta vid användandet av vagnar och Grägor med gummit
lyft användes mi bjälkerbalkar samt i bringan.

Med dessa ental bestyrning har jag gjort så gott jag
kan, om det kan vara till nytta för dig så glöder det mig.

Lärdego

Nils, Otto, Lärdego